

Textile Motifs in Phitsanulok: An Analysis of Meaning and Beliefs

ลายผ้าทอจังหวัดพิษณุโลก : การวิเคราะห์ความหมายและความเชื่อ

Suchada Jiaphong

สุชาดา เจียพงษ์

Faculty of Humanities and Social Science, Pibulsongkram Rajabhat University, Thailand

Corresponding author

e-mail: suchada.3009@gmail.com

Received 07-05-2021

Revised 24-07-2021

Accepted 22-09-2021

Abstract

This article aims to analyze the meanings and beliefs of textile motifs in Phitsanulok province using a descriptive research method. Field data were collected from 5 groups of textiles in Phitsanulok province through in-depth interviews and group discussions. The total number of fabric patterns found in this study was 109. The meanings can be categorized into 7 types: the meanings related to plants (39.47%), the meanings related to objects (29.82%), the meanings related to animals (20.17%), the meanings related to nature and the environment (7.89%), and the meanings related to human characteristics, actions, and status (0.88 %). There were 14 patterns that display beliefs: beliefs about happiness was most found (20%), beliefs about prosperity and progress (19.62%), beliefs about auspiciousness (14.72%), beliefs about fertility (7.16%), beliefs about success and intelligence (6.42%), beliefs about charm (6.04%), beliefs about power and respect (5.66%), beliefs about unity (4.15%), beliefs about good health and long life (4.15%), beliefs about wealth (3.02%), beliefs about luck and fulfillment (3.02%), beliefs about fortune (2.65%), beliefs about regulation (2.26%), and beliefs about fame (1.13%). These woven fabric patterns display good meanings and beliefs resulting in an increase in value, leading to a creative economy in Phitsanulok Province.

Keywords: textile motif, meaning, beliefs

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์ความหมายและความเชื่อจากลายผ้าทอจังหวัดพิษณุโลก ใช้วิธีการวิจัยแบบพรรณนาวิเคราะห์ เก็บข้อมูลภาคสนามกับสมาชิกกลุ่มทอผ้าในจังหวัดพิษณุโลก จำนวน 5 กลุ่มด้วยวิธีการสัมภาษณ์เชิงลึกและการสนทนากลุ่ม ผลการศึกษาพบลายผ้าทอจังหวัดพิษณุโลก ทั้งหมด 109 ลาย จัดประเภทความหมายได้ 7 ประเภท ได้แก่ ความหมายเกี่ยวกับพืช ปรากฏมากที่สุด ร้อยละ 39.47 ความหมายเกี่ยวกับสิ่งของ ร้อยละ 29.82 ความหมายเกี่ยวกับสัตว์ ร้อยละ 20.17 ความหมายเกี่ยวกับธรรมชาติสิ่งแวดล้อม ร้อยละ 7.89 ความหมายเกี่ยวกับมนุษย์ ซึ่งเป็นความหมายเกี่ยวกับลักษณะและกริยาอาการ และความหมายเกี่ยวกับยศตำแหน่ง ปรากฏน้อยที่สุดเท่ากัน ร้อยละ 0.88 ส่วนความเชื่อที่ปรากฏจากลายผ้าพบจำนวน 14 ความเชื่อ ได้แก่ ความเชื่อเกี่ยวกับความสุข ปรากฏมากที่สุดร้อยละ 20 ความเชื่อเกี่ยวกับความเจริญรุ่งเรืองก้าวหน้า ร้อยละ 19.62 ความเชื่อเกี่ยวกับสิริมงคล ร้อยละ 14.72 ความเชื่อเกี่ยวกับความอุดมสมบูรณ์ร้อยละ 7.16 ความเชื่อเกี่ยวกับความสำเร็จและความฉลาด ร้อยละ 6.42 ความเชื่อเกี่ยวกับมีเสน่ห์เป็นที่รัก ร้อยละ 6.04 ความเชื่อเกี่ยวกับความมีบุญบารมีเป็น ที่เคารพร้อยละ 5.66 ส่วนความเชื่อเกี่ยวกับความสามัคคี และความเชื่อเกี่ยวกับความมีสุขภาพแข็งแรงอายุยืนเท่ากัน

ร้อยละ 4.15 ความเชื่อเกี่ยวกับความร่ำรวย และความเชื่อเกี่ยวกับความโชคดีสมหวังเท่ากัน ร้อยละ 3.02 ความเชื่อเกี่ยวกับวาสนา ร้อยละ 2.65 ความเชื่อเกี่ยวกับระเบียบแบบแผน ร้อยละ 2.26 และความเชื่อเกี่ยวกับความมีชื่อเสียง ปรากฏน้อยที่สุด ร้อยละ 1.13 ตามลำดับ ซึ่งแสดงให้เห็นว่าลายผ้าทอมีความหมายและความเชื่อที่ดี ส่งผลต่อการเพิ่มคุณค่าผลผลิตสู่เศรษฐกิจสร้างสรรค์ในจังหวัดพิษณุโลก

คำสำคัญ: ลายผ้าทอ ความหมาย ความเชื่อ

บทนำ

ผ้าเป็นหนึ่งในปัจจัย 4 ที่มนุษย์ต้องใช้หนึ่งหมเพื่อใหร่างกายอบอุ่น ตลอดจนเป็นเครื่องแสดงวัฒนธรรมของกลุ่มชน วัฒนธรรมการทอผ้าของไทยแฝงด้วยความหมายและความเชื่อมากมาย จากการนำสิ่งแวดล้อมรอบตัวมาประยุกต์เป็นการทอ ลวดลายต่าง ๆ ล้วนเป็นการบันทึกเรื่องราวร่องรอยของความเชื่อ ประเพณี มโนทัศน์ โลกทัศน์ของกลุ่มชน ซึ่งสะท้อนให้เห็น ภูมิปัญญาความรู้ความสามารถของมนุษย์ ลวดลายที่ปรากฏบนผืนผ้าจึงมีความหมายและความเชื่อที่มีคุณค่ายิ่ง จากผลงานวิจัยของ Aimyuak, Samretdee & Khantha (2007) แสดงให้เห็นว่าการทอผ้าต้องอาศัย ภูมิปัญญา ค่านิยม ความเชื่อ และวัฒนธรรมของกลุ่มชนในท้องถิ่น ได้ศึกษาการจัดการความรู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่นการทอผ้าบ้านคลองเตย ตำบลบึงกอก อำเภอบางระกำ จังหวัดพิษณุโลก โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาบริบทการทอผ้าบ้านคลองเตยทั้งในอดีตและปัจจุบัน นอกจากนี้ศึกษากระบวนการถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นการทอผ้าบ้านคลองเตย ตลอดจนศึกษาแนวทาง การจัดการความรู้เพื่อกระตุ้นภูมิปัญญาท้องถิ่นบ้านคลองเตย ผลการศึกษาพบว่าในอดีตบรรพบุรุษถ่ายทอดด้วยการ “ทำให้อู จับมือสอน” รวมทั้งใช้แรงผลักดัน ด้านค่านิยม ความเชื่อและวัฒนธรรมของคนในท้องถิ่นที่ชี้ให้เห็นว่าหากผู้หญิงทอผ้าไม่เป็นจะหาสามีไม่ได้ทำให้พ่อแม่บอขายหน้า และหากไม่ทอผ้าก็ไม่ต้องนุ่งผ้า การทอผ้าจึงฝังอยู่ในสายเลือดของหญิงในท้องถิ่น

ลายผ้าทอเป็นเครื่องแสดงคุณค่าทางภูมิปัญญาของกลุ่มชน โดยแสดงความหมาย ความเชื่อที่ผู้ทอได้แฝงภูมิปัญญา ความคิด ความเชื่อต่าง ๆ นับได้ว่าคุณค่าของผ้านอกจากขั้นตอนการเตรียมเส้นใยในการทอที่ยากแล้ว ในด้านการทอลายถือเป็นหัวใจที่สำคัญที่จะทำให้ผ้าทรงคุณค่าแฝงไว้ด้วยความหมายและความเชื่อ ดังผลงานวิจัยของ Tantiphimol & Sakuldech (1993) ได้ศึกษาลายผ้าไทยในท้องถิ่นทางภาคใต้ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาประเภทของลายผ้า ความหมายของลายผ้า และภูมิปัญญาที่ปรากฏในลายผ้าไทยในท้องถิ่นทางภาคใต้ 3 จังหวัด ได้แก่จังหวัดสุราษฎร์ธานี จังหวัดนครศรีธรรมราช และจังหวัดสงขลา ผลการศึกษาแสดงให้เห็นว่า ลายผ้ามีความหมายและแสดงภูมิปัญญาที่ปรากฏในลายผ้าสามารถแบ่งได้ 4 ประเภทคือ ภูมิปัญญาที่แสดงออกโดยการเลียนแบบธรรมชาติ ภูมิปัญญาที่แสดงออกเป็นนามธรรมไม่ได้เลียนแบบธรรมชาติ ภูมิปัญญาที่แสดงออกโดยการเลียนแบบธรรมชาติผสมกับการแสดงออกที่เป็นนามธรรม และภูมิปัญญาที่แสดงออกเพื่อรับใช้สังคม ลายผ้าแฝงไว้ด้วยความเชื่อที่ทรงคุณค่าแล้วยังแสดงถึงแรงบันดาลใจจากเรื่องราวและสิ่งต่าง ๆ ตามความเชื่อในท้องถิ่น ขนบธรรมเนียมประเพณี ในผลงานวิจัยของ Maneekhum, Srangtoneng & Madung (2003) ได้ศึกษาคติความเชื่อที่ปรากฏบนลวดลายผ้าไหมของชุมชนบ้านเขว้า อำเภอบ้านเขว้า จังหวัดชัยภูมิ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาลวดลายและคติความเชื่อที่ปรากฏอยู่บนลวดลายผ้าไหมของชุมชนบ้านเขว้า ผลการศึกษาพบว่าลวดลายผ้าเกิดจากความเชื่อและความคิดสร้างสรรค์ของช่างทอผ้าในแต่ละลวดลายที่ปรากฏประกอบด้วย 1) ลวดลายประเภทพืช มี 7 ลวดลาย 2) ลวดลายประเภทสัตว์มี 9 ลวดลาย 3) ลวดลายประเภทเครื่องใช้และสิ่งประดิษฐ์มี 10 ลวดลาย 4) ลวดลายที่เกิดจากอิทธิพลความเชื่อทางศาสนา มี 5 ลวดลาย ส่วนคติความเชื่อเกี่ยวกับการทอและลวดลายที่ปรากฏบนผ้าไหมเกิดจากอิทธิพลความเชื่อในขนบธรรมเนียมประเพณีที่สืบทอดมาจากบรรพบุรุษ การทอผ้า คือกระบวนการทำงานที่ช่วยฝึกฝนลูกผู้หญิงให้มีคุณสมบัติความเป็นกุลสตรีได้อย่างเหมาะสม ประกอบด้วย 1) ความเชื่อเกี่ยวกับผ้าไหมปรากฏในลักษณะข้อปฏิบัติที่บ่งบอกถึงกลอุบายเพื่อไม่ให้เกิดความเสียหายในการทอผ้าไหม อันเป็นวิถีชีวิตของชุมชน 2) ความเชื่อที่เกี่ยวกับความหมายของลวดลายผ้าไหม เกิดจากคติความเชื่อที่ว่าผ้าไหมเป็นผ้าแห่งความเป็นมงคล นอกจากนี้ ผลการวิจัยของ Phatihet (2002) ได้ศึกษาการออกแบบบรรจุภัณฑ์ผ้าทอมือของกลุ่มแม่บ้านม่วงหอม ตำบลแก่งโสภา อำเภอวังทอง จังหวัดพิษณุโลก พบว่าผลิตภัณฑ์ผ้าทอมือมัดหมี่ไหมประดิษฐ์ จังหวัดพิษณุโลก เป็นผลิตภัณฑ์ที่มีคุณภาพ มีความสวยงามเป็นที่ต้องการของตลาด แต่ยังขาดบรรจุภัณฑ์ที่เหมาะสมกับผลิตภัณฑ์ของกลุ่มแม่บ้าน และยังไม่โดดเด่นในท้องตลาด เพราะยัง

ไม่สื่อความหมายเป็นเอกลักษณ์อย่างชัดเจน การที่จะสร้างความโดดเด่นในท้องตลาดและการถ่ายทอดเอกลักษณ์ที่ชัดเจนของกลุ่มจะอาศัยผลิตภัณฑ์เพียงอย่างเดียวไม่เพียงพอ ที่สำคัญคือควรสนับสนุนการส่งเสริมในด้านบรรจุภัณฑ์ของกลุ่มผู้ผลิตในท้องถิ่นที่แสดงข้อมูลเป็นเอกลักษณ์ที่โดดเด่น

จากผลงานวิจัยข้างต้นยังไม่พบผลการศึกษาเกี่ยวกับความหมายและความเชื่อของลายผ้า ในจังหวัดพิษณุโลก ประกอบกับสำนักวัฒนธรรมจังหวัดต้องการข้อมูลลายผ้าเพื่อใช้ในการเพิ่มคุณค่าความเป็นเอกลักษณ์ของผ้าทอในจังหวัด และมีหลายหน่วยงานให้ความสนใจโดยออกแบบลายผ้าทอหลายของจังหวัดซึ่งบางลายผ้าได้จดลิขสิทธิ์แล้ว ปัจจุบันผู้ว่าราชการจังหวัดตรังค์ให้ข้าราชการในหน่วยงานใส่ผ้าทอหลายประจำจังหวัดอย่างเป็นที่นิยม จึงทำให้มีความสนใจศึกษาความหมายและความเชื่อที่ปรากฏในลายผ้าทอจังหวัดพิษณุโลก ให้เห็นเอกลักษณ์ทางความหมายและคุณค่าที่แฝงไว้ในลายผ้าทอประจำจังหวัดพิษณุโลกมาเสนอในรูปแบบผลงานวิจัย อีกทั้งเป็นการส่งเสริมเพิ่มมูลค่า ทางเศรษฐกิจด้วยการจัดทำข้อมูลเกี่ยวกับความหมายและความเชื่อของลายผ้าทอจังหวัดพิษณุโลก ในรูปแบบแผ่นโฆษณาข้อมูลลายผ้าที่แสดงชื่อลายผ้า ความหมาย และความเชื่อของลายผ้าประจำจังหวัด สำหรับกลุ่มทอผ้านำไปใช้ประกอบบรรจุภัณฑ์จัดจำหน่าย

วัตถุประสงค์การวิจัย

เพื่อวิเคราะห์ความหมายและความเชื่อที่ปรากฏในลายผ้าทอ จังหวัดพิษณุโลก

กรอบแนวคิดการวิจัย

1. การวิเคราะห์ความหมาย

การวิเคราะห์ความหมาย ใช้แนวคิดทฤษฎีทางภาษาศาสตร์ชาติพันธุ์ (Ethnosemantic) ตามแนวคิดของ Frake (1980) ได้มีแนวคิดสรุปได้ว่าการศึกษารูปแบบภาษาเพื่อทำความเข้าใจหรือเข้าถึงระบบความรู้ ความคิด ค่านิยม และทัศนคติของคนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งหรือชาติพันธุ์ใดชาติพันธุ์หนึ่งนั้น มีแนวคิดที่ว่า ภาษาเป็นสิ่งที่สะท้อนความคิดและการมองโลกของผู้พูด ทั้งนี้สามารถวิเคราะห์ได้จากความหมายของคำ ดังที่ Nida (1975 : 174-186) กล่าวถึงการจำแนกประเภทความหมาย ตามวงความหมาย (Semantic Domains) ประกอบด้วยกลุ่มความหมายที่มีองค์ประกอบความหมายย่อย (Semantic Component) ที่แน่นอนร่วมกัน เช่น สรรพสิ่ง วัตถุเคลื่อนที่ มวลสาร สิ่งประดิษฐ์ เหตุการณ์ กระบวนการ สภาพ เป็นต้น แบ่งคำนามออกเป็นกลุ่มใหญ่ ๆ ดังนี้ ได้แก่ 1) สรรพสิ่ง (Entites) ประกอบด้วย สิ่งไม่มีชีวิต (Inanimate) และสิ่งมีชีวิต (Animate Entities) 2) เหตุการณ์ (Events) 3) นามธรรม (Abstracts) 4) ความเกี่ยวข้องระหว่างสิ่ง ๆ หนึ่งกับสิ่งอื่น ๆ (Relationals)

นอกจากนี้ Phatthumetha (2016) ในพจนานุกรมคำได้จำแนกศัพท์ภาษาไทย ตามประเภทความหมาย โดยจำแนกความหมายของศัพท์เป็นหมวดความหมาย 5 หมวด ได้แก่ 1) หมวดมนุษย์ 2) หมวดมนุษย์กับมนุษย์ 3) หมวดสรรพสิ่ง 4) หมวดมนุษย์กับสรรพสิ่ง และ 5) เวลากับมนุษย์และสรรพสิ่ง

ทั้งนี้ได้ประยุกต์กรอบแนวคิดกลุ่มความหมายข้างต้นมาวิเคราะห์ความหมายที่ได้จากลายผ้าที่ปรากฏจากการเก็บข้อมูลภาคสนามในจังหวัดพิษณุโลก สามารถสรุปเป็นกรอบแนวคิดใน การวิเคราะห์ประเภทความหมายจากลายผ้าได้ 7 กลุ่มความหมาย 1) ความหมายเกี่ยวกับมนุษย์ 2) ความหมายเกี่ยวกับสัตว์ 3) ความหมายเกี่ยวกับสิ่งของเครื่องใช้และสิ่งประดิษฐ์ 4) ความหมายเกี่ยวกับพืช 5) ความหมายเกี่ยวกับลักษณะและกิริยาอาการ 6) ความหมายเกี่ยวกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และ 7) ความหมายเกี่ยวกับยศตำแหน่งทางสังคม

2. การวิเคราะห์ความเชื่อ

Patthrapanupa (2015 : 12-22) ได้แบ่งประเภทความเชื่อของคนไทยออกเป็น 8 ประเภท ดังนี้ 1) ความเชื่อเรื่องธรรมชาติ 2) ความเชื่อเรื่องเกิด การตาย และช่วงเวลาที่สำคัญในการใช้ชีวิต 3) ความเชื่อเรื่องประเพณีและการนับถือผี

4) ความเชื่อเรื่องศาสนา 5) ความเชื่อไสยศาสตร์ 6) ความเชื่อเรื่องครว้เรือนและที่อยู่อาศัย 7) ความเชื่อเรื่องอาชีพ และ 8) ความเชื่อซึ่งเป็นสัญลักษณ์ผสมผสานของความเชื่อต่าง ๆ เข้าด้วยกัน

นำแนวคิดข้างต้นมาเป็นแนวคิดหลักและสรุปความเชื่อโดยสังเคราะห์ความเชื่อจากข้อมูลสัมภาษณ์เชิงลึกพบความเชื่อจากลายผ้าทอ จังหวัดพิษณุโลก จัดกลุ่มความเชื่อได้เป็นกรอบแนวคิด ในการวิเคราะห์ได้ 14 ด้าน ดังนี้

1. ความเชื่อเกี่ยวกับความสามัคคี	8. ความเชื่อเกี่ยวกับความร่ำรวย มีฐานะที่ดี
2. ความเชื่อเกี่ยวกับความสุข ความสงบ	9. ความเชื่อเกี่ยวกับความสมหวัง โชคดี
3. ความเชื่อเกี่ยวกับการเคารพนับถือ มีบารมี	10. ความเชื่อเกี่ยวกับความมีวาสนา
4. ความเชื่อเกี่ยวกับความอุดมสมบูรณ์	11. ความเชื่อเกี่ยวกับความมีอายุยืน สุขภาพแข็งแรง
5. ความเชื่อเกี่ยวกับความสำเร็จ มีชัยชนะ	12. ความเชื่อเกี่ยวกับสิริมงคล พบแต่สิ่งดี ๆ
6. ความเชื่อเกี่ยวกับความมีเสน่ห์ สง่างาม เป็นที่รัก	13. ความเชื่อเกี่ยวกับความมีระเบียบวินัยในการดำเนินชีวิต
7. ความเชื่อเกี่ยวกับความเจริญรุ่งเรือง เจริญก้าวหน้า	ตามวิถีชนบประเพณี
	14. ความเชื่อเกี่ยวกับความมีชื่อเสียง เป็นที่รู้จัก

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่องนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์ความหมายและความเชื่อที่ปรากฏในลายผ้าทอ จังหวัดพิษณุโลกนี้ มีวิธีดำเนินการวิจัยแบบพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis) ดังต่อไปนี้

1. ขั้นเตรียมการวิจัย ดำเนินการเตรียมข้อมูลการวิจัยโดยศึกษาค้นคว้าเอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวกับการแนวความคิด การศึกษาความหมายและความเชื่อที่ปรากฏในชื่อ ได้แก่ ชื่อลายผ้า และความเชื่อเกี่ยวกับลายผ้า และเตรียมการศึกษาข้อมูลการทอผ้าในจังหวัดพิษณุโลก

2. ขั้นเก็บรวบรวมข้อมูล ได้ออกแบบการเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม จากการสำรวจพบว่าในจังหวัดพิษณุโลกมีกลุ่มทอผ้ามัดหมี่ไหมประดิษฐ์ทั้งหมด 5 อำเภอ กลุ่มทอผ้าแต่ละกลุ่มจะมีผู้นำกลุ่มหรือประธานกลุ่ม เพื่อให้ได้ข้อมูลที่หลากหลายทุกอำเภอ คัดเลือกอำเภอละ 1 กลุ่ม โดยคัดเลือกกลุ่มทอผ้าที่ดำเนินการทอผ้าอย่างต่อเนื่อง มีจำนวนสมาชิกที่สามารถทอผ้าได้หลายลาย และเป็นผู้ทอผ้าที่เกิดและอาศัยในอำเภอที่คัดเลือกเก็บข้อมูล อย่างไรก็ตาม “ชื่อลายผ้า” ที่นำมาวิเคราะห์ครั้งนี้จะศึกษาเฉพาะลายผ้าทอที่ผู้ให้ข้อมูลสามารถทอได้และรู้จักชื่อลายในปัจจุบันเท่านั้น จะไม่ศึกษาวิธีการทอ อายุของผ้า ยุคสมัยของผ้า วิธีการสร้างลวดลาย และกลุ่มชาติพันธุ์ในการวิจัยนี้

การสัมภาษณ์กลุ่มทอผ้าจะออกภาคสนามเก็บข้อมูลกลุ่มละ 2 ครั้ง ดังนี้

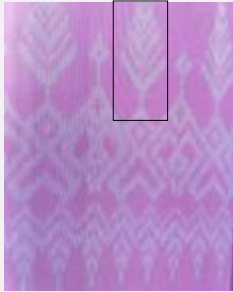
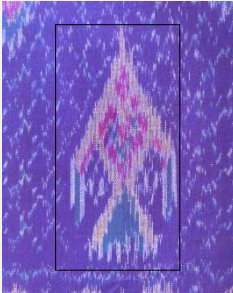
2.1 เก็บข้อมูลครั้งที่ 1 สัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interview) กับผู้เชี่ยวชาญ และผู้ผลิตหรือผู้ทอผ้า ทั้งนี้ใช้แบบสัมภาษณ์สอบถามชื่อลายผ้า ความหมายของลายผ้าและความเชื่อ โดยสัมภาษณ์ผู้ทอผ้า 5 กลุ่ม ตามขอบเขตที่ได้กำหนดไว้ ได้แก่ 1) บ้านม่วงหอม ตำบลแก่งโสภา อำเภอวังทอง 2) บ้านคลองเตย ตำบลบึงกอก อำเภอบางระกำ 3) บ้านทุ่งใหญ่ ตำบลนครชุม อำเภอ นครไทย 4) บ้านหนองหญ้าปล้อง ตำบลชมพู อำเภอเนินมะปราง 5) บ้านน้อย ตำบลท่าสะแก อำเภอชาติตระการ โดยวิธีการติดต่อผู้ใหญ่บ้านและเข้าไปสัมภาษณ์รายบุคคลด้วยแบบสัมภาษณ์ (Structured Interview) กับสมาชิกกลุ่มทอผ้าของชุมชนแต่ละกลุ่ม ทั้งนี้คัดเลือกผู้มีประสบการณ์ทอผ้าตั้งแต่ 5 ปีขึ้นไป และเป็นผู้มดัยอมลายผ้า รวมจำนวน 24 คน

2.2 เก็บข้อมูลครั้งที่ 2 ประชุมกลุ่มทอผ้าแบบมีส่วนร่วมทั้งนี้ประชุมสนทนากลุ่ม (Group Discussion) ประกอบด้วยผู้ผลิต (ผู้ทอ) ผู้จัดการหน้า และผู้ใช้ โดยแยกประชุมครั้งละกลุ่มทั้ง 5 อำเภอในจังหวัดพิษณุโลก ทั้งนี้ชักถามในรูปแบบการมีปฏิสัมพันธ์โดยเปิดโอกาสให้ผู้เข้าร่วมสนทนากลุ่มมีโอกาสพูดคุยแสดงความคิดเห็นได้อย่างอิสระ และสรุปความเชื่อเพื่อได้ข้อสรุปเกี่ยวกับจำนวนลายผ้า ความหมาย และความเชื่อ

3. ขั้นวิเคราะห์ข้อมูล ได้วิเคราะห์ข้อมูลชื่อลายผ้า ความหมาย ความเชื่อ โดยคัดเลือกเฉพาะชื่อลายผ้าที่ได้จากการเก็บข้อมูลภาคสนามในงานวิจัยนี้รู้จักหรือเป็นผู้ทอเท่านั้น ส่วนชื่อลายผ้าอื่น ๆ ที่ปรากฏในเอกสารงานวิจัยเกี่ยวกับผ้าในจังหวัดพิษณุโลก ได้นำมาสัมภาษณ์ด้วย หากผู้ให้ข้อมูลทั้ง 5 กลุ่มทอผ้าไม่รู้จักลายผ้างกล่าว จะไม่นำมาวิเคราะห์ในการศึกษาครั้งนี้

โดยวิเคราะห์ความหมายหลักของคำที่ใช้เรียกชื่อลายผ้า และสังเคราะห์ความเชื่อจากลายผ้าด้วยประชุมสนทนากลุ่ม (Group Discussion) และสรุปความเชื่อที่ได้เป็นข้อสันนิษฐานจากการประชุมสนทนากลุ่ม ดังตัวอย่างในตารางการวิเคราะห์และสังเคราะห์สรุปประเภทความหมายและความเชื่อจากลายผ้า

Table 1 ตารางแสดงตัวอย่างการวิเคราะห์ประเภทความหมายและความเชื่อ

ลายผ้าทอ	ประเภทความหมาย	ความเชื่อ
ลายต้นสน 	พืช ต้นสน หมายถึง ชื่อพืชเมล็ดเปลี่ยนหลายชนิด หลายสกุลในหลายวงศ์ เช่น สนสองใบหรือเกียะเปลือกหนา ลักษณะลายที่ปรากฏในผ้าทอ มีลักษณะเป็นต้นสนทรงสูง มียอดแหลมแสดงถึงความอุดมสมบูรณ์ มียอดแหลมพุ่งสูง แสดงถึงความเจริญเติบโตในพื้นที่ธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมที่ดีเปรียบความเจริญรุ่งเรืองเหมือนยอดต้นสนที่พุ่งสูงสู่ฟ้า	ผู้สวมใส่ผ้าลายต้นสน เชื่อว่าจะพบแต่ความเจริญรุ่งเรืองประสบความสำเร็จ
ลายปลาตะเพียน 	สัตว์ ปลาตะเพียน เป็นสัตว์น้ำที่หากินคล่องแคล่ว กินอาหารง่าย ปรารถนาเปรียบว่าปลาประเภทอื่น คำว่า “เพียน” ออกเสียงคล้ายกับคำว่า “เพียร” หมายถึงความขยันหมั่นเพียร ขยันทำมาหากิน เชื่อว่าสร้างปลาตะเพียนสัญลักษณ์ของความอุดมสมบูรณ์ โชคลาภ มีเงินทองเมื่อมีปลาตะเพียนเงิน ตะเพียนทอง หมายถึงความเจริญก้าวหน้าเหมือนปลาที่สืบสายพันธุ์ต่อไป	ผู้สวมใส่ผ้าลายปลาตะเพียน เชื่อว่าจะพบแต่ความสุขความเจริญ สมบูรณ์พูนสุข มีโชคลาภเงินทองร่ำรวย

4. ขั้นสรุปอภิปรายผล สรุปอภิปรายผลเป็นรูปเล่มรายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ และเผยแพร่ในรูปแบบบทความวิจัย ตลอดจนเผยแพร่ในรูปแบบแผ่นข้อมูลให้กับกลุ่มทอผ้าทั้ง 5 อำเภอ สามารถนำความหมายและความเชื่อไปประกอบในบรรจุภัณฑ์ผ้าทอลายต่าง ๆ เพื่อเพิ่มมูลค่าผลิตภัณฑ์

ผลการวิจัย

จากการวิจัยเรื่อง ผ้าทอจังหวัดพิษณุโลก : การวิเคราะห์ความหมายและความเชื่อมีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์ความหมายและความเชื่อที่ปรากฏในลายผ้าทอ มีผลการวิจัยดังต่อไปนี้

1. ความหมายที่ปรากฏในลายผ้าทอ จังหวัดพิษณุโลก

ผลการวิจัยพบชื่อลายผ้าทั้งหมด 109 ลาย สามารถจัดกลุ่มตามความหมาย 2 ประเภท คือ

1.1 ลายผ้าลายความหมายเดียว หมายถึง ลายผ้าที่มีความหมายจากการตั้งชื่อเป็นความหมายเดียว ปรากฏลายชื่อผ้าทอจำนวน 104 ชื่อ ได้แก่ ลายกระจุบ ลายกระถางดอกไม้ ลายกระโจมทอง ลายกระต่าย ลายการบินไทย ลายกลีบกระบก ลายเกล็ดเต่า ลายกาบเตย ลายกุญแจเงิน ลายกุญแจเล็ก ลายไก่ ลายไก่ชนพระนเรศวร ลายขอ ลายขอการบิน ลายขอก้ามปู ลายขอ

จักร ลายขอเตย ลายขอทบ ลายขอสอง ลายขออุ้มหน่วย ลายขาเป้ย ลายขาเป้ยน้อย ลายข้าวหลามตัด ลายไข่มดแดง ลายเครือ
ลายโคม ลายโคมสาม ลายโคมห้า ลายโคมเจ็ด ลายค้ำคาว ลายคลื่นน้ำ ลายแคนซิ่ง ลายจรวด ลายจำปาขาว ลายเจ้านาง ลาย
ช้าง ลายเชิงเทียน ลายดอกกระเจี๊ยบ ลายดอกกุหลาบ ลายดอกแก่น ลายดอกแก้ว ลายดอกจิก ลายจำปี ลายดอกชบา ลายดอก
ทานตะวัน ลายดอกบานไม่รู้โรย ลายดอกมะลิ ลายดอกนन्हรี ลายดอกป๊ีบ ลายดอกป๊ีบขาว ลายดอกป๊ีบกาชะลอง ลายดอกป๊ีบ
ก้างปลา ลายดอกป๊ีบชัยพฤกษ์ ลายดอกป๊ีบเล็ก ลายดอกป๊ีบสองแคว ลายดอกป๊ีบใหญ่ ลายดอกพิกุล ลายดอกพิกุลเล็ก ลายดอก
พิกุลใหญ่ ลายดอกฝ้าย ลายดอกไม้สด ลายดอกกรัก ลายดอกกวน ลายดาวกระจาย ลายต้นสน ลายเต้าทอง ลายนก ลายนกยูง ลาย
นาคร ลายนาคกลาง ลายนาคน้อย ลายนำน่าน ลายบายศรี ลายบัววิสา ลายปีกหงส์ฟ้า ลายปลาตะเพียน ลายเปลวเทียน ลายพุ่ม
ข้าวบิณฑ์ ลายพญานาค ลายผีเสื้อ ลายมะม่วงสีทอง ลายแมงมุม ลายร่างแห ลายลานหินปุม ลายลูกกรง ลายลูกแก้ว ลายลูกช่าง
ลายลูกเต๋า ลายลูกยาง ลายวงเดือน ลายศิรามณี ลายสร้อยดอกหมาก ลายสร้อยสยาม ลายสวรรค์เบี่ยง ลายสองแคว ลายสับประรด
ลายสัมพันธ ลายสายฝน ลายหวิกล้วย ลายหัวใจวาง ลายหรีนาค ลายหน้าต่าง ลายหอบปราสาท ลายหอระฆัง ลายหองหงส์หยก
ลายหมากรุก และลายหน้าปล้อง

1.2 ลายผ้าความหมายประสม หมายถึง ลายผ้าที่มีความหมายที่เกิดจากการประสมกลุ่มความหมายต่างประเภทกัน
ปรากฏลายชื่อผ้าทอจำนวน 5 ชื่อ ได้แก่ ลายไก่โคมขอ ลายเครือหัวใจว่าง ลายนกต้นสน ลายน้านานผสมดอกป๊อบ และลายหวินาค

ลายผ้าทั้งสองประเภทนี้ สามารถวิเคราะห์ความหมายที่ปรากฏจากลายผ้าได้ 7 กลุ่มความหมาย ดังนี้ ความหมายเกี่ยวกับมนุษย์ ความหมายเกี่ยวกับสัตว์ ความหมายเกี่ยวกับสิ่งของเครื่องใช้และสิ่งประดิษฐ์ ความหมายเกี่ยวกับพืช ความหมายเกี่ยวกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ความหมายเกี่ยวกับลักษณะและกิริยาอาการ และความหมายเกี่ยวกับยศตำแหน่งทางสังคม

Table 2 ตารางแสดงความหมายของลายผ้าทอ จังหวัดพิษณุโลก

ประเภทความหมาย						
มนุษย์	สัตว์	สิ่งของ	พืช	ลักษณะ	ธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม	ยศตำแหน่ง
1	22	36	43	2	9	1
0.88	19.30	31.57	37.72	1.75	7.90	0.88

จากตารางสามารถแบ่งความหมายของชื่อสายน้ำได้เป็น 7 กลุ่มความหมายเรียงตามลำดับมากที่สุดไปน้อยสุด ดังต่อไปนี้

1. ชื่อสายผ้าเกี่ยวกับพืช พบจำนวน 43 สาย คิดเป็นร้อยละ 37.72 ได้แก่ ลายกลีบกระบอก ลายกาบเตย ลายเครือ ลายเครือหัวใจว่าง ลายจำปาขาว ลายดอกกระเจี๊ยบ ลายดอกกุหลาบแดง ลายดอกแก่น ลายดอกแก้ว ลายดอกจิก ลายดอกจำปี ลายดอกชบา ลายดอกทานตะวัน ลายดอกบานไม่รู้โรย ลายดอกมะลิ ลายดอกนन्हรี ลายดอกป๊อบ ลายดอกป๊อบขาว ลายดอกป๊อบกาชะลอง ลายดอกป๊อบก้างปลา ลายดอกป๊อบชัยพฤกษ์ ลายดอกป๊อบเล็ก ลายดอกป๊อบสองแคว ลายดอกป๊อบใหญ่ ลายดอกพิกุล ลายดอกพิกุลเล็ก ลายดอกพิกุลใหญ่ ลายดอกฝ้าย ลายดอกไม้สด ลายดอกรัก ลายดอกอวน ลายดาวกระจาย ลายต้นสน ลายนกต้นสน ลายนำน่านผสมดอกป๊อบ ลายบัววิสา ลายมะม่วงสีทอง ลายลูกยาง ลายสร้อยดอกหมาก ลายสร้อยสยาม ลายสับประรด ลายหวิกล้วย ลายหย้าปล้อง

2. ชื่อสายผ้าเกี่ยวกับสิ่งของเครื่องใช้และสิ่งประดิษฐ์ พบจำนวน 36 สาย คิดเป็นร้อยละ 31.57 ได้แก่ สายกระดางดอกไม้ สายกระโจมทอง สายการบินไทย สายกุญแจเงิน สายกุญแจเล็ก สายไก่อมโขง สายขอ สายขอการบิน สายขอก้ามปู สายขอจักร สายขอเตย สายขอทบ สายขอสอง สายขออุ้มหน่วย สายขอเปีย สายขาเปียน้อย สายโคม สายโคมสามห้าเจ็ด สายแคนซิ่ง สายจรวด สายเชิงเทียน สายบายศรี สายเปลวเทียน สายพุ่มข้าวบิณฑ์ สายร่างแห สายลูกกรง สายลูกกรงแก้ว สายลูกข่าง สายลูกเต๋า สายศิริราชนิ สายหิวนาค สายหน้าต่าง สายห่อปราสาท สายห่อระฆัง สายห่อหงส์หยก สายหมากรุก

3. ชื่อลายผ้าเกี่ยวกับสัตว์ พบจำนวน 22 ลาย คิดเป็นร้อยละ 19.30 ได้แก่ ลายกระเจี๊ยบ ลายกระต่าย ลายเกล็ดเต่า ลายไก่ ลายไก่โคมขอลาย ไก่ชนพระนเรศวร ลายไข่มดแดง ลายค่างควาว ลายช้าง ลายเต่าทอง ลายนก ลายนกยูง ลายนกต้นสน ลายนาค ลายนาคกลาง ลายนาคน้อย ลายปิกหงส์ฟ้า ลายปลาตะเพียน ลายพญานาค ลายผีเสื้อ ลายแมงมุม ลายหมีนา

4. ชื่อลายผ้าเกี่ยวกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม พบจำนวน 9 ลาย คิดเป็นร้อยละ 7.90 ได้แก่ ลายคลื่นน้ำ ลายน่านาน ลายน่านานผสมดอกป๊อบ ลายลานหินปูน ลายวงเดือน ลายสวรรค์เบี่ยง ลายสองแคว ลายสัมพันธ์ ลายสายฝน
5. ชื่อลายผ้าเกี่ยวกับลักษณะและกิริยาอาการ พบจำนวน 2 ลาย คิดเป็นร้อยละ 1.75 ได้แก่ ลายข้าวหลามตัด ลายเครือหัวใจว่าง
6. ชื่อลายผ้าเกี่ยวกับยศตำแหน่งทางสังคม พบจำนวน 1 ลาย คิดเป็นร้อยละ 0.88 ได้แก่ ลายเจ้านาง
7. ชื่อลายผ้าเกี่ยวกับมนุษย์ พบจำนวน 1 ลาย คิดเป็นร้อยละ 0.88 ได้แก่ ลายหัวใจว่าง

2. ความเชื่อที่ปรากฏในลายผ้าทอ จังหวัดพิษณุโลก

จากการศึกษาข้อมูลชื่อลายผ้าทอ จังหวัดพิษณุโลก พบความเชื่อที่สะท้อนจากชื่อลายผ้า และความหมายของลายผ้า สามารถจัดกลุ่มความเชื่อได้ 14 ด้าน ดังนี้

1. ความเชื่อเกี่ยวกับความสามัคคี
2. ความเชื่อเกี่ยวกับความสุข ความสงบ
3. ความเชื่อเกี่ยวกับการเคารพนับถือ มีบารมี
4. ความเชื่อเกี่ยวกับความอุดมสมบูรณ์
5. ความเชื่อเกี่ยวกับความสำเร็จ มีชัยชนะ
6. ความเชื่อเกี่ยวกับความมีเสน่ห์ สง่างาม เป็นที่รัก
7. ความเชื่อเกี่ยวกับความเจริญรุ่งเรือง เจริญก้าวหน้า
8. ความเชื่อเกี่ยวกับความร่ำรวย มีฐานะที่ดี
9. ความเชื่อเกี่ยวกับความสมหวัง โชคดี
10. ความเชื่อเกี่ยวกับความมีวาสนา
11. ความเชื่อเกี่ยวกับความมีอายุยืน สุขภาพแข็งแรง
12. ความเชื่อเกี่ยวกับสิริมงคล สิ่งดี ความดี
13. ความเชื่อเกี่ยวกับความมีระเบียบวินัยในการดำเนินชีวิตตามวิถีชนบประเพณี
14. ความเชื่อเกี่ยวกับความมีชื่อเสียง เป็นที่รู้จัก

Table 3 ตารางแสดงความเชื่อที่ปรากฏจากลายผ้าทอ จังหวัดพิษณุโลก

ชื่อลายผ้าทอ	ความเชื่อ													
	สามัคคี	สุข สงบ	เคารพนับถือ	อุดมสมบูรณ์	สำเร็จ ชัยชนะ	มีเสน่ห์ สง่า	เจริญรุ่งเรือง	ร่ำรวย	สมหวัง โชคดี	วาสนา	อายุยืน	สิริมงคล	ระเบียบวินัย	มีชื่อเสียง
1.ลายกระจิม		✓												
2.ลายกระถางดอกไม้							✓							
3.ลายกระโจมทอง								✓						
4.ลายกระต่าย									✓	✓				
5.ลายการบินไทย							✓							
6.ลายกลีบกระบก							✓							
7.ลายเกล็ดเต่า											✓			
8.ลายกาบเตย						✓	✓							
9.ลายกุญแจจีน					✓									
10.ลายกุญแจเล็ก					✓									
11.ลายไก่				✓	✓									
12.ลายไก่โคมขอ				✓	✓	✓								
13.ลายไก่ชน พระนเรศวร				✓	✓							✓		
14.ลายขอ					✓							✓		

Table 3 ตารางแสดงความเชื่อที่ปรากฏจากลายผ้าทอ จังหวัดพิษณุโลก (ต่อ)

ชื่อลายผ้าทอ	ความเชื่อ												
	สามัคคี	สุข สงบ	เคารพผู้ใหญ่	อุดมสมบูรณ์	สำเร็จ ชัยชนะ	มีเสน่ห์ สง่า	เจริญรุ่งเรือง	ร่ำรวย	สมหวัง โชคดี	วาสนา	อายุยืน	สิริมงคล	ระเบียบวินัย
15.ลายขอการบิ่น		✓					✓						
16.ลายขอกำมปู			✓										
17.ลายขอฉัตร			✓										
18.ลายขอเตย			✓			✓							
19.ลายขอทาบ	✓												
20.ลายขอสอง	✓					✓							
21.ลายขออุ้มหน่วย	✓					✓							
22.ลายขาเบียด	✓					✓							
23.ลายขาเบียดน้อย	✓					✓							
24.ลายข้าวหลามตัด													✓
25.ลายไข่มดแดง				✓					✓				
26.ลายเครือ							✓						
27.ลายเครือหัวใจว่าง						✓	✓						
28.ลายโคม							✓					✓	
29.ลายโคมสาม							✓					✓	
30.ลายค่างคาว				✓					✓				
31.ลายคลื่นน้ำ		✓		✓									
32.ลายแคนช้าง												✓	✓
33.ลายจรวด							✓						
34.ลายจำปาขาว		✓		✓			✓						
35.ลายเจ้านาง			✓							✓			
36.ลายช้าง			✓										
37.ลายเชิงเทียน			✓							✓			
38.ลายดอกกระเจี๊ยบ		✓					✓					✓	
39.ลายกุหลาบแดง		✓					✓					✓	
40.ลายดอกแก่น		✓					✓					✓	
41.ลายดอกแก้ว		✓					✓					✓	
42.ลายดอกจิก		✓					✓					✓	
43.ลายดอกจำปี		✓					✓					✓	
44.ลายดอกชบา		✓					✓					✓	
45.ลายดอกทานตะวัน					✓								
46.ลายดอกบานไม่รู้โรย			✓			✓	✓						
47.ลายดอกมะลิ		✓	✓	✓		✓							

Table 3 ตารางแสดงความเชื่อที่ปรากฏจากลายผ้าทอ จังหวัดพิษณุโลก (ต่อ)

ชื่อลายผ้าทอ	ความเชื่อ													
	สามัคคี	สุข สงบ	เคารพผู้ใหญ่	อุดมสมบูรณ์	สำเร็จ ชัยชนะ	มีเสน่ห์ สง่า	เจริญรุ่งเรือง	ร่ำรวย	สมหวัง โชคดี	วาสนา	อายุยืน	สิริมงคล	ระเบียบวินัย	มีชื่อเสียง
48.ลายดอกนันทรี		✓					✓					✓		
49.ลายดอกป๊อบ		✓					✓					✓		
50.ลายดอกป๊อบขาว		✓					✓					✓		
51.ลายดอกป๊อบ กาชะลอง		✓					✓					✓		
52.ลายดอกป๊อบก้างปลา		✓					✓					✓	✓	
53.ลายดอกป๊อบ ชัยพฤกษ์		✓			✓		✓					✓		
54.ลายดอกป๊อบเล็ก		✓					✓					✓		
55.ลายดอกป๊อบสองแคว		✓					✓					✓		
56.ลายดอกป๊อบใหญ่		✓					✓					✓		
57.ลายดอกพิกุล		✓		✓			✓				✓	✓		
58. ลายดอกพิกุลเล็ก		✓		✓			✓				✓	✓		
59.ลายดอกพิกุลใหญ่		✓		✓			✓				✓	✓		
60.ลายดอกฝ้าย		✓	✓				✓					✓		
61.ลายดอกไม้สด		✓					✓					✓		
62.ลายดอกรัก		✓					✓					✓		
63.ลายดอกอวณ	✓												✓	
64.ลายดาวกระจาย	✓												✓	✓
65.ลายต้นสน		✓		✓	✓		✓					✓		
66.ลายเต่าทอง							✓	✓			✓			
67.ลายนก		✓		✓										
68.ลายนกยูง										✓		✓		
69.ลายนกต้นสน		✓			✓		✓				✓			
70.ลายนาค		✓			✓		✓				✓			
71.ลายนาคกลาง		✓			✓		✓				✓			
72.ลายนาคน้อย		✓			✓		✓				✓			
73.ลายน่านาน		✓		✓										
74.ลายน่านานผสมดอก ป๊อบ		✓		✓			✓					✓		
75.ลายบ้านสามหลัง	✓	✓												
76.ลายบายศรี		✓										✓		
77.ลายบัววิสา							✓					✓		
78.ลายปีกหงส์ฟ้า			✓									✓		

Table 3 ตารางแสดงความเชื่อที่ปรากฏจากลายผ้าทอ จังหวัดพิษณุโลก (ต่อ)

ชื่อลายผ้าทอ	ความเชื่อ													
	สามัคคี	สุข สงบ	เคารพพ้อง	อุดมสมบูรณ์	สำเร็จ ชัยชนะ	มีเสน่ห์ สง่า	เจริญรุ่งเรือง	ร่ำรวย	สมหวัง โชคดี	วาสนา	อายุยืน	สิริมงคล	ระเบียบวินัย	มีชื่อเสียง
79. ลายปลาตะเพียน		✓		✓			✓	✓						
80.ลายเปลวเทียน					✓		✓		✓					
81.ลายพุ่มข้าวบิณฑ์							✓					✓		
82.ลายพญานาค		✓		✓			✓				✓	✓		
83.ลายผีเสื้อ		✓				✓			✓					
84.ลายมะม่วงสีทอง							✓	✓						
85.ลายแมงมุม	✓					✓								
86.ลายร่างแห	✓					✓								
87.ลายลานหินปุ่ม		✓					✓							
88.ลายลูกกรง					✓							✓		
89.ลายลูกกรงแก้ว					✓							✓		
90.ลายลูกช้าง							✓							
91.ลายลูกเต๋า									✓					
92.ลายลูกยาง		✓		✓			✓							
93.ลายวงเดือน			✓							✓				
94.ลายศิราภรณ์			✓					✓						
95.ลายสร้อยดอกหมาก			✓					✓						
96.ลายสร้อยสยาม		✓				✓						✓		
97.ลายสวรรค์เบื้อง		✓			✓									
98.ลายสองแคว		✓												
99.ลายสับประรด		✓						✓						
100.ลายส้มพันธ์	✓	✓												
101.ลายสายฝน	✓	✓												
102.ลายหวีกล้วย		✓					✓		✓					
103.ลายหัวใจว่าง		✓				✓							✓	
104.ลายหรีนาค		✓		✓										
105.ลายหอปราสาท			✓							✓				
106.ลายหอรระฆัง			✓											✓
107.ลายหอหงส์หยก						✓				✓				
108.ลายหมากรุก		✓											✓	
109.ลายหญาปล้อง		✓					✓							
รวม	12	54	15	19	17	16	52	7	7	7	10	38	6	3
ร้อยละ	4.56	20.53	5.70	7.22	6.46	6.08	19.77	2.66	2.66	2.66	3.80	14.44	2.28	1.14

ผลการวิจัยพบว่าลายผ้าทอที่ได้รับความนิยมตามความเชื่อ พบว่านิยมความเชื่อเกี่ยวกับความสุข สงบมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 20.53 รองลงมาได้แก่ ความเจริญรุ่งเรืองก้าวหน้า คิดเป็นร้อยละ 19.77 สิริมงคล ร้อยละ 14.44 ความอุดมสมบูรณ์ ร้อยละ 7.22 ความสำเร็จมีชัยชนะ ร้อยละ 6.46 ความมีเสน่ห์สง่างามเป็นที่รัก ร้อยละ 6.08 ความเคารพนับถือ ร้อยละ 5.70 ความสามัคคีรักใคร่กลมเกลียว ร้อยละ 4.56 อายุยืนสุขภาพแข็งแรง ร้อยละ 3.80 ความร่ำรวย ร้อยละ 2.66 ความสมหวังโชคดี ร้อยละ 2.66 มีวาสนา ร้อยละ 2.66 มีระเบียบวินัยยึดมั่นในขนบประเพณี ร้อยละ 2.28 ความมีชื่อเสียงเป็นที่รู้จัก ร้อยละ 1.14 ตามลำดับ

คุณค่าของลายผ้าทอจากความเชื่อ จากการศึกษาสามารถนำข้อมูลเกี่ยวกับความเชื่อที่ได้มาสร้างรูปแบบแผนโฆษณาประกอบบรรจุภัณฑ์ในการนำเสนอสินค้าเพื่อสร้างคุณค่าของผ้าทอประจำจังหวัดพิษณุโลกได้ดังนี้

1. คุณค่าต่อผลิตภัณฑ์ เพื่อเพิ่มมูลค่าของผลิตภัณฑ์ในท้องถิ่นอย่างสร้างสรรค์ ซึ่งความเชื่อของผู้ทอและผู้สวมใส่ล้วนแสดงถึงทัศนคติ ระบบความคิดที่มีคุณค่า ที่ผู้ทอตั้งใจประดิษฐ์ลายผ้าให้ผู้สวมใส่ได้พบแต่สิ่งที่ดี มีมงคล ความเจริญก้าวหน้า ความร่ำรวย อยู่เย็นเป็นสุข มีระเบียบ มีความรักสามัคคีในหมู่คณะ เป็นที่รักที่เคารพ ฯลฯ จึงทำให้ผู้สวมใส่รู้สึกมีคุณค่า มีความหมายในผลิตภัณฑ์ที่สวมใส่ได้เป็นอย่างดี

2. คุณค่าต่อเศรษฐกิจชุมชนอย่างสร้างสรรค์และยั่งยืน การนำความเชื่อที่ผู้ทอประดิษฐ์สร้างใส่ลงในผลิตภัณฑ์นั้น ทำให้ผลิตภัณฑ์มีคุณค่ามีความหมาย ย่อมส่งเสริมกระตุ้นเศรษฐกิจผู้ทอมีอาชีพ มีรายได้เลี้ยงครอบครัวได้อย่างยั่งยืน

3. คุณค่าต่อความรักในเอกลักษณ์ประจำท้องถิ่น ผ้าทอหลายลายแสดงถึงเอกลักษณ์ประจำท้องถิ่น เช่น ผ้าทอลายหญ้า ปล้อง ผ้าทอลายลูกยาง ผ้าทอลายคางคาว ผ้าทอลายบ้านสามหลัง ผ้าทอลายจำปาขาว ฯลฯ ล้วนสร้างเอกลักษณ์ประจำท้องถิ่น ผู้สวมใส่ผ้าลายประจำท้องถิ่นของตนเอง นำมาซึ่งความรัก ความภาคภูมิใจ ในผ้าลายประจำถิ่นของตน

สรุปเป็นข้อมูลความเชื่อจากลายผ้าให้กับกลุ่มทอผ้าแต่ละอำเภอ เพื่อใช้ในการสร้างรูปแบบแผนโฆษณาบรรจุภัณฑ์ดังตัวอย่าง

ผ้าลายเปลวเทียน

เชื่อว่าผู้สวมใส่ได้พบความเจริญ
รุ่งเรือง ความสำเร็จสมหวัง

Figure 1 ผ้าลายเปลวเทียน

ผ้าลายดอกดาวกระจาย

เชื่อว่าผู้สวมใส่เป็นคนมีระเบียบ
เรียบร้อย มีเสน่ห์ เป็นที่รัก

Figure 2 ผ้าลายดอกดาวกระจาย

แนวทางการผลิตผ้าทอตามความนิยมของความเชื่อ จากผลการวิจัยพบว่าลายผ้าทอที่ได้รับความนิยมตามความเชื่อพบว่านิยมความเชื่อเกี่ยวกับความสุข สงบมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 20.53 รองลงมาได้แก่ ความเจริญรุ่งเรืองก้าวหน้า คิดเป็นร้อยละ 19.77 สิริมงคล ร้อยละ 14.44 ความอุดมสมบูรณ์ ร้อยละ 7.22 ความสำเร็จมีชัยชนะ ร้อยละ 6.46 ความมีเสน่ห์สง่างามเป็นที่รัก ร้อยละ 6.08 ความเคารพนับถือ ร้อยละ 5.70 ความสามัคคีรักใคร่กลมเกลียว ร้อยละ 4.56 อายุยืนสุขภาพแข็งแรง ร้อยละ 3.80 ความร่ำรวย ร้อยละ 2.66 ความสมหวังโชคดี ร้อยละ 2.66 มีวาสนา ร้อยละ 2.66 มีระเบียบวินัยยึดมั่นในขนบประเพณี ร้อยละ 2.28 ความมีชื่อเสียงเป็นที่รู้จัก ร้อยละ 1.14 ตามลำดับ จากข้อมูลแสดงให้เห็นว่าความเชื่อจากลายผ้าทอจังหวัดพิษณุโลกสะท้อนความคิดของกลุ่มชนในบริบทจังหวัดพิษณุโลกให้ความสำคัญกับความสุข ความเจริญรุ่งเรือง ความมีสิริมงคล ความอุดมสมบูรณ์ และความสำเร็จในการดำเนินชีวิตลำดับต้น ๆ ส่วนเรื่องความมีโชคดี วาสนา ความอยู่ในระเบียบวินัย และความมีชื่อเสียง เป็นลำดับสุดท้าย

สรุปและอภิปรายผลการวิจัย

ความหมายจากลายผ้าทอจังหวัดพิษณุโลก ในงานวิจัยนี้พบความหมาย 7 กลุ่ม ได้แก่ความหมายเกี่ยวกับมนุษย์ ความหมายเกี่ยวกับสัตว์ ความหมายเกี่ยวกับพืช ความหมายเกี่ยวกับสิ่งของเครื่องใช้และสิ่งประดิษฐ์ ความหมายเกี่ยวกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ความหมายเกี่ยวกับลักษณะและกิริยาอาการ และความหมายเกี่ยวกับยศตำแหน่งทางสังคม ในงานวิจัยของ Jitsamran (2006) ศึกษาผ้าทอของชาวเขาเผ่าม้ง บ้านเข็กน้อย อำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์ พบเช่นเดียวกันว่าลวดลายส่วนใหญ่เกิดจากธรรมชาติสิ่งแวดล้อมรอบตัว และความเชื่อทางศาสนาที่มีส่วนในการดำเนินชีวิตประจำวัน และเมื่อเปรียบเทียบผลงานวิจัยของ Maneekhum, Srangtoneng & Madung (2003) ได้ศึกษาลวดลายที่ปรากฏบนผ้าไหมของชุมชนบ้านเขว้า จังหวัดชัยภูมิ พบ 4 กลุ่มลวดลาย ได้แก่ ลวดลายเกี่ยวกับพืช ลวดลายเกี่ยวกับสัตว์ ลวดลายเกี่ยวกับเครื่องใช้และสิ่งประดิษฐ์ ลวดลายเกี่ยวกับความเชื่อทางศาสนา ทั้งนี้ลวดลายผ้าทอจังหวัดพิษณุโลกจะมีความหมายเกี่ยวกับมนุษย์ และสิ่งแวดล้อมที่ใกล้ชิด ได้แก่ สัตว์ พืช สิ่งของ ธรรมชาติ ลักษณะ และยศตำแหน่ง ส่วนลายผ้าทออีสาน จังหวัดชัยภูมิมีลายผ้าเกี่ยวกับความเชื่อทางศาสนาด้วย แต่ไม่ปรากฏลวดลายที่มีความหมายเกี่ยวกับมนุษย์ เช่น ลายหัวใจ เกี่ยวกับยศตำแหน่ง เช่น ลายเจ้านาง เกี่ยวกับธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม เช่น ลายคลื่นน้ำ ลายน่านน้ำ ลายลานหินปุ่ม ลายสายฝน และเกี่ยวกับลักษณะ เช่น ลายข้าวหลามตัด สะท้อนให้เห็นว่าลายผ้าส่วนหนึ่งเกิดจากบริบทวัฒนธรรม ภูมิศาสตร์สิ่งแวดล้อม ความคิด ค่านิยมของกลุ่มชนที่แตกต่างกันย่อมส่งผลให้ลายผ้าในแต่ละท้องถิ่นเหมือนและแตกต่างตามเอกลักษณ์เฉพาะท้องถิ่น

นอกจากนี้ลายผ้ายังเกิดจากความต้องการของผู้บริโภค เช่น ลายการบินไทย เป็นลายใหม่ที่สวยงามที่สายการบินไทยสั่งทอ และประยุกต์พัฒนาเพิ่มเติมอย่างโดดเด่น ได้แก่ ลายขอกการบิน เป็นลายที่เกิดจากการนำลายขอ ซึ่งเป็นลายดั้งเดิม ผสมกับรูปสัญลักษณ์ของการบินไทย คล้ายเครื่องบินมาทอรวมในผืนเดียวกัน ทั้งนี้แสดงให้เห็นถึงเทคโนโลยีที่มีอิทธิพลกับความคิดสร้างสรรค์บนลายผ้ายุคใหม่ และลายโดดเด่นเป็นที่นิยมในปัจจุบันคือ ผ้าทอลายดอกป๊อบ ซึ่งเป็นลายประจำจังหวัดพิษณุโลก อีกทั้งยังมีการประยุกต์พัฒนาลายที่หลากหลาย จากลายดอกป๊อบ ประยุกต์เป็นลายดอกป๊อบเล็ก ดอกป๊อบใหญ่ ดอกป๊อบสองแถว ดอกป๊อบชัยพฤกษ์ ดอกป๊อบก้างปลา ดอกป๊อบกาชะลอง ดอกป๊อบขาว สะท้อนให้เห็นการพัฒนาความคิดประดิษฐ์สร้างเป็นเอกลักษณ์ประจำท้องถิ่น ยิ่งไปกว่านั้นยังมีลายใหม่ที่นักวิจัยท้องถิ่นออกแบบให้กับกลุ่มทอผ้าจังหวัดพิษณุโลก ดังในผลงานของ Wongprasit & Tongduang (2016) เช่น ลายไก่ชนพระนเรศวร ลายลานหินปุ่ม ลายสร้อยสยาม ลายคลื่นน้ำ ลายค้างคาว เป็นต้น

ส่วนความเชื่อจากลายผ้าทอจังหวัดพิษณุโลก งานวิจัยนี้พบความเชื่อ 14 ด้าน โดยพบความเชื่อเกี่ยวกับความสุขสงบมากที่สุด ความเจริญรุ่งเรืองก้าวหน้า สิริมงคล ความอุดมสมบูรณ์ ความสำเร็จมีชัยชนะ ความมีเสน่ห์สง่างามเป็นที่รัก ความเคารพนับถือ ความสามัคคีรักใคร่กลมเกลียว อายุยืนสุขภาพแข็งแรง ความร่ำรวย ความสมหวังโชคดี มีวาสนา มีระเบียบวินัยยึดมั่นในขนบประเพณี และมีชื่อเสียง รองลงมาตามลำดับ ในงานวิจัยของ Phobua (2010) วิเคราะห์ความเชื่อที่ปรากฏในลายผ้าตีนจกของชาวไทยพวน ตำบลหาดเสี้ยว จังหวัดสุโขทัย พบว่าความเชื่อที่ปรากฏในลายผ้าประกอบด้วยความเชื่อเกี่ยวกับการครองเรือนให้อยู่เย็นเป็นสุขมากที่สุด และ Maneekhum, Srangtoneng & Madung (2003) กล่าวสรุปว่าคติความเชื่อเกี่ยวกับการทอและลวดลายผ้าเกิดจากอิทธิพลความเชื่อในขนบธรรมเนียมประเพณีที่สืบทอดจากบรรพบุรุษ การทอผ้าคือกระบวนการที่ช่วยฝึกฝน

ถูกผู้หญิงให้มีคุณสมบัติความเป็นกุลสตรีได้อย่างเหมาะสม ความเชื่อที่เกี่ยวกับความหมายของลวดลายผ้า เกิดจากคติความเชื่อที่แสดงให้เห็นถึงความเป็นสิริมงคล ทั้งนี้ชุมชนจึงเชื่อว่า “ผ้าไหมเป็นผ้าแห่งความเป็นมงคล”

ลายผ้าทอจังหวัดพิษณุโลกจึงสะท้อนความเชื่อ ความคิด ความรู้สึก และนิสัยของผู้ทอ นิยมนำลายที่อยู่แวดล้อมรอบตัวมาประดิษฐ์สร้างลายลงบนผืนผ้า โดยเชื่อว่าใส่แล้วร่ำรวย มีความสุขสงบ ประสบความสำเร็จในหน้าที่การงาน เป็นที่รักของคนรอบข้าง มีบุญบารมี อย่างไรก็ตามความเชื่อที่ปรากฏในลายผ้ามักสัมพันธ์กับความหมายของลายผ้าอย่างมีเหตุผล เช่น ประเภทความหมายเกี่ยวกับพืช ดอกไม้ ที่เจริญงอกงาม เติบโตได้ จะสัมพันธ์กับความเชื่อด้านความสุข ความเจริญ ความสำเร็จ เปรียบกับความเจริญงอกงามของพืช ผู้ทอผ้าจึงประดิษฐ์สร้างลายผ้าตามความหมายที่ดี มีมงคลต่อ ผู้สวมใส่ โดยเชื่อว่า “การสวมใส่ผ้าทอเป็นมงคล” ถือเป็นภูมิปัญญาอุบายอย่างหนึ่งในการฝึกผู้ทอให้มีคุณสมบัติความเป็นกุลสตรี แล้วยังเป็นการสร้างคุณค่าความหมายกับผ้าทอจังหวัดพิษณุโลกอย่างสร้างสรรค์แบบยล อีกทั้งยังเป็นการสร้างมูลค่าผลผลิตสู่เศรษฐกิจสร้างสรรค์

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรศึกษาลายผ้าทอในจังหวัดอื่นเพื่อเปรียบเทียบลาย ความหมาย และความเชื่อ ตลอดจนเปรียบเทียบความแตกต่างของลายผ้าตามชาติพันธุ์ ตามประเภทการทอ หรือเปรียบเทียบช่วงเวลาการทอในอดีตและปัจจุบัน
2. ควรศึกษาวิจัยต่อยอดจากข้อมูลความหมายและความเชื่อที่มอบให้กลุ่มทอผ้า นำไปใช้ประโยชน์สร้างภูมิหลัง (Story) ของลายผ้าประกอบบรรจุภัณฑ์ ด้วยการวิจัยพัฒนา บรรจุภัณฑ์เพื่อเพิ่มคุณค่าผลผลิตสู่เศรษฐกิจสร้างสรรค์ ในจังหวัดพิษณุโลก ได้อย่างเห็นผลที่ชัดเจน

กิตติกรรมประกาศ

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของโครงการวิจัยเรื่อง ผ้าทอจังหวัดพิษณุโลก : การวิเคราะห์ความหมายและความเชื่อจากลายผ้าเพื่อเพิ่มคุณค่าผลผลิตสู่เศรษฐกิจสร้างสรรค์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม

References

- Aimyuk, S. Samretdee, L. & Khantha, J. (2007). Local wisdom knowledge Management Weaving at Ban Khlong Toei, Bueng Kok Subdistrict, Bang Rakam District. *Journal of Thaksin University*, 6 (1), 94-106. (In Thai)
- Frake, C. O. (1980). *Language and Cultural Description: Essays Essays by Charles O. Frake*. California: Stanford University Press.
- Jitsamran, K. (2006). *Study the background and beliefs on the fabric Of the Hmong tribe, Khek Noi village, Khao Kho district, Phetchabun province*. Master Thesis, M.A. in Thai Language, Naresuan University, Thailand. (In Thai)
- Nida, A. (1975). *A Componential Analysis of Meaning*. Mouton: The Hague.
- Maneechum, N., Srangtoneng, R. & Madung, W. (2003). *Study the beliefs that appear on silk patterns of Ban Khwao community Ban Khwao District Chaiyaphum Province*. Master Thesis, M.A. in Thai Language, Naresuan University, Thailand. (In Thai)
- Patthrapanupat, J. (2015). *Sathannaphap kansuksa ruang khati khwamchua kong Thai*. [Educational status of Thai beliefs]. Bangkok: Chulalongkorn University. (In Thai)
- Phatthumetha, N. (2016). *Word Corpus*. Bangkok: Ammarin printing and publishing. (In Thai)

- Phatihet, P. (2002). *Packaging design of purple fragrant housewife hand woven cloth Kaeng Sopha Sub-district, Wang Thong District, Phitsanulok Province*. Master Thesis, M.A. in Thai Language, Naresuan University, Thailand. (In Thai)
- Phobua, S. (2010). *Study the background and beliefs that appear in Fabric pattern of Thai Phuan, Hat Siao Subdistrict Si Satchanalai District Sukhothai Province*. Master Thesis, M.A. in Thai Language, Naresuan University, Thailand. (In Thai)
- Tantiphimol, K. & Sakuldech, S. (1993). *Sueksa Lai Pha Thai Nai Thongthin Thang Phaktai*. [Study the pattern of Thai fabrics in the local area in the south]. Bangkok: Cultural research of the Office of the National Culture Commission. (In Thai)
- Wongprasit, W. & Tongduang, P. (2016). *Pha Tho Luatlai Mai Ekkalak Pracham Changwat Phitsanulok*. [Phitsanulok's unique new pattern woven fabric]. Retrieved 1 April 2019, from <https://www.nuac.nu.ac.th/v3/?p=1008>